

NOAN'ANAVIY URUSH (JANGOVAR HARAKATLAR), ULARNING TARKIBIY QISMLARI VA KO'RINISHLARI

Ochilov Aziz Rustamovich

mayor, O'R QK Akademiyasi 1-bosqich tinglovchisi

Annotasiya: Maqolada harbiy mutaxassislarning bilimlarini oshirishda noan'anaviy urushlar, noan'anaviy jangovar harakatlar, ularning tarkibiy qismlari va ko'rinishlari bo'yicha tushunchalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Noan'anaviy urush, noan'anaviy jangovar harakatlar, gibrid urush, assimetrik urush, psixologik urush, yangi avlod urushi, yashirin operatsiyalar, maxsus operatsiyalar.

Abstract: The article covers concepts on non-traditional wars, non-traditional combat actions, their components and manifestations in improving the knowledge of military specialists.

Keywords: Unconventional warfare, unconventional combat actions, hybrid warfare, asymmetric warfare, psychological warfare, new generation warfare, covert operations, Special Operations.

Insoniyatning uzoq tarixi davomida urushayotgan qabilalar, bekliklar, keyin esa davlatlar siyosati, qoida tariqasida, ko'pincha qurolli to'qnashuvga aylanib ketgan harbiy qarama-qarshilikka asoslangan. Bu, o'z navbatida, qo'shin va qurollarga ega bo'lishni taqozo etdi. Uzoq tarixiy davr mobaynida nafaqat ijtimoiy tuzum, balki qurolli kurashning shakllari va usullari ham ko'p marta o'zgarganligi tabiiydir. Har doim qurollar urushlarning asosiy harakatlantiruvchi kuchi mavjud bo'lib kelgan. Urushlar va harbiy to'qnashuvlarning tarixiy tajribasi orqali, urushayotgan qo'shinlarni qurolli kurashni o'tkazishning yuqori samarali vositalari bilan jihozlash g'alaba qozonishda naqadar katta rol o'ynashini ko'rsatadi. Shunga ko'ra insoniyat doimo qurol va harbiy texnika yaratishga intilib, ilmiy-texnika taraqqiyotining oldingi saflarida bo'lishga va uning so'nggi yutuqlarini o'zida mujassam etishga intilgan. Bu holat bugun ham o'z aksini topib kelmoqda. Xalqaro munosabatlarning barqarorlashishiga qaramay, urush ko'pincha nizolarni hal qilishning yagona yo'li bo'lib qolmoqda va qurollar uning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib xizmat qiladi.

Globalashuv sharoitida davlatlar o'rtasidagi kurash, jumladan, urushlar shakllari va usullari ham tubdan o'zgarimoqda. Agar ilgari urushning asosiy maqsadi hududni egallab olish bo'lsa, endi resurslar uchun kurash, dunyoning eng muhim mintaqalarini iqtisodiy, geosiyosiy, intellektual va mafkuraviy nazorat qilish qobiliyati birinchi o'ringa chiqmoqda. Shu munosabat bilan urush harakatlarining sezilarli evolyutsiyasini

ko'rishimiz mumkin. Tomonlarning bir-biriga noodatiy taktik harakatlarni qo'llashlari orqali an'anaviy taktik harakatlardan qisman voz kechilib, noan'anaviy urushlar kelib chiqishi yuzaga kellmoqda. Ilmiy-texnika taraqqiyoti tahliliga asoslanib, olimlar va harbiy ekspertlar yaqin kelajakda noan'anaviy taktik harakatlarning, shu jumladan, harbiy harakatlarning tubdan yangi turlari va tizimlari paydo bo'lishini kutishimiz kerakligini ta'kidlamoqda. Davlatlar o'rtasidagi qarama-qarshilikda qo'llaniladigan ham an'anaviy, ham noan'anaviy urushlar va taktik harakatlar, aholi o'rtasida o'lim va sanitariya, turmush sharoitining yomonlashishiga hamda qashshoqlashuvi kabi ko'plab yo'qotishlariga olib keladi.

Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, hozirgi zamonaviy urushlar an'anaviy tarzda o'tkazilmayapti, balki noan'anaviy shakllarda o'tkazilmoqda. Noan'anaviy urushlar o'tkazilayotgan hozirgi vaziyatlarda ularning rivojlanish tendentsiyalarini, asosiy ko'rinishlarini, ularning imkoniyatlarini bilishimiz maqsadga muvofiqdir.

Noan'anaviy urush yoki noan'anaviy jangovar harakatlar – harbiy ishlarda harbiy operatsiyalar kontekstida oddiy jangovar harakatlardan tubdan farq qiladigan harakatlarni amalga oshirishni anglatadigan atama hisoblanadi.

Noan'anaviy urush keng ma'noda "odatiy urushdan tashqari harbiy va kvaziharbiy operatsiyalar" [1] deb ta'riflanadi va yashirin kuchlar, qo'poruvchilik yoki partizan urushidan foydalanishi mumkin. Noan'anaviy urush odatiy urushga aylanmasligi uchun xalqaro konventsionalarga rioya qilish maqsadida amalga oshiriladi [2].

“Noan'anaviy urush - qarshilik harakati yoki qo'zg'olonni inkor qilingan hududda yer osti, yordamchi va partizan kuchlari orqali yoki ular bilan birgalikda harakat qilish orqali hukumatni yoki ishg'olchi kuchni majburlash, buzish yoki ag'darish imkonini beradigan faoliyat. U uchta keng bosqichga ega: ibtidoiy, militarizatsiya va o'tish. Ikkinchi bosqichda partizanlar urushi militarizatsiyaning yaqqol namoyonidir” [3].

No'anaviy urushlarning umumiy maqsadi raqibni mojaroda tinchlik va xavfsizlikka murosasiz erishish mumkin emasligiga ishonitirishdir. Muayyan maqsadlarga esa urushdan charchatish, dushmanning xavfsizlik talablarining oshishi bilan bog'liq tinch aholining fuqarolik erkinliklari darajasini cheklash, urush xarajatlari bilan bog'liq iqtisodiy qiyinchiliklarni yuzaga keltirish, umidsizlikni, qo'rquvni, tushkunlikni, hujumdan himoya qilishning iloji yo'qligini va oxir-oqibat dushman ruhiyatining buzilishini qo'zg'atish bilan erishiladi.

Noan'anaviy urushlarning ko'rinishlari quyidagilar: Asimmetrik urush; Yangi avlod urushi; Gibrid urushi; Psixologik urush; Yashirin operatsiya; Maxsus operatsiya.

An'anaviy qurollarni takomillashtirish yo'li bilan qo'llashdan tashqari, harbiylar uchun maxsus mo'ljallangan boshqa qurollardan ham foydalanish mumkin. Bularga havo hujumlari, yadro qurollari, yoqish moslamalari yoki boshqa shunga o'xshash qurollar misol bo'ladi.

«Noan'anaviy urushlar» dasturini 2019 yil oktyabr oyida AQSH mudofaa kotibi yordamchisining o'rinbosari Maykl (milliy mudofaa strategiyasiga ommaviy ravishda taqdim etgan.

Asimmetrik urush – harbiy kuchlarda sezilarli nomutanosiblik (assimetriya) mavjud bo'lgan yoki tubdan turli xil strategiya va taktikalarni qo'llaydigan dushmanlar o'rtasidagi urush hisoblanadi.

"Asimmetrik mojaro" atamasi xalqaro olim Endryu Makk tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u 1975 yilda "nega buyuk kuchlar kichik urushlarni yo'qotmoqda: asimmetrik mojaro siyosati" maqolasini nashr etgan. Asosan E. Makk AQShning Vetnamdagi urushini tahlil qildi. Shu bilan birga, u taklif qilingan kontseptsiyaga mos keladigan rivojlangan mamlakatlarning bir qator boshqa mag'lubiyatlariga ishora qildi: Indochina, Indoneziya, Jazoir, Kipr, Aden, Marokash, Tunis. Makkning so'zlariga ko'ra, "mahalliy millatchi kuchlar an'anaviy harbiy kuchlarda katta ustunlikka ega bo'lgan sanoat kuchlari bilan qurolli to'qnashuvda kurash maqsadlariga erishdilar" [4].

Shunday qilib, Endryu Makkning mantig'iga binoan, asimmetrik mojaroning mohiyatini quyidagicha aniqlash mumkin: "harbiy kuchdagi ustunlik g'alabani kafolatlama va ma'lum sharoitlarda hatto samarasiz bo'lishi mumkin bo'lgan kuchsiz dushmanga qarshi urushda ustun bo'lgan kuchning siyosiy mag'lubiyati" degan ma'noni tushunish mumkin [5].

Assimetriya ifodasining yana bir misoli Iroq urushi (2003 yil) bo'lishi mumkin. Partizanlar urushlari 1960-yillarda milliy-ozodlik harakatlari asimmetrik mojarolar toifasiga kiritilgan [6].

Shunday qilib, asimmetriya kutilmagan ziddiyatli vaziyatlarni tavsiflaydi, unda kuchli dushman o'zini himoya qila olmaydi va kuchsizlarni mag'lub eta olmaydi. Bunday to'qnashuvlarning aksariyatida zaif dushman kuchli dushman ustidan harbiy g'alaba qozonishga qodir emas. Shu ma'noda, zaif kuchlilarga o'z irodasini yuklaydi va shu bilan siyosiy g'alabaga erishadi, buning uchun kuch urushning klassik ta'rifi nuqtai nazaridan qo'llaniladi.

Yangi avlod urushi – XXI asr urushlari sohasidagi zamonaviy rus harbiy – nazariy ishlanmalari bilan bog'liq bo'lgan noan'anaviy jangovar harakatlar kontseptsiyasini amalga oshirishga yangicha yondashuv hisoblanadi [7].

Chet ellik ekspertlarning ta'kidlashicha, ushbu kontseptsiya «Gerasimov doktrinasi» deb nomlangan asosiy qoidalarni o'z ichiga oladi [8].

Rossiya qurolli kuchlari tomonidan yangi strategiyaning ayrim elementlaridan foydalanishni Kavkazdagi urushlar paytida (Checheniston va Gruziyada) ko'rish mumkin, ammo Ukraina qurolli mojarosi paytida u sezilarli darajada yaxshilandi [9].

2008 yilgi Gruzija urushi bilan o'xshashliklarga qaramay, u bilan sezilarli farqni sezmaslik qiyin edi, bu Rossiya armiyasining boshqaruv tuzilmasida yangi ko'rsatmalar

amalga oshirilganligini ko'rsatadi. Ularning muvaffaqiyati uch hafta ichida Ukraina qo'shinlarining ruhiy holatini bir marta o'q uzmasdan buzganligi va Qrim hududidagi barcha 190 ta harbiy ob'ektlar taslim bo'lganligi bilan tasdiqlandi. Ayniqsa, Rossiya harbiylari artilleriya bilan tanklardan ommaviy foydalanishdan qochishga muvaffaq bo'lganligi va butun operatsiya davomida yengil zirhli transport vositasi BTR-80 foydalanilganligini ko'rishimiz mumkin [10].

Bir qator tadqiqotchilarning fikricha, Gerasimov ta'limotining asosiy elementlari „*yangi avlod urushi*“ tushunchasiga asoslanadi. Biroq, „gibrid urush“ Rossiya harbiy nazariyasiga begona degan fikrlar ham mavjud. Chunki u yashirin aralashuvning past darajadagi vositalarini e'tiborsiz qoldirmaydi, ularni yuqori darajadagi ta'sir bilan birlashtiradi va super kuchning to'g'ridan-to'g'ri mojaroga kirish imkoniyatini keltirib chiqaradi.

Gibrid urush (ingl. Hybrid urush) – dushmanlik harakatlarining bir turi bo'lib, unda hujum qiluvchi tomon klassik harbiy hujumga murojaat qilmaydi, balki yashirin operatsiyalar, sabotajlar, kiber urushlar kombinatsiyasidan foydalangan holda raqibini bostiradi, shuningdek, dushman hududida harakat qilayotgan isyonchilarni qo'llab-quvvatlaydi [11].

"Gibrid urush" atamasi (harbiy muassasalarda "gibrid tahdid" atamasi qo'llaniladi) tartibsiz va kiber urush taktikasi bilan qo'llab-quvvatlanadigan an'anaviy harbiy kuchdan foydalanishni anglatadi [12].

Rasmiy nuqtai nazardan, tinchlik davrida gibrid harbiy harakatlar umuman amalga oshirilmasligi mumkin. Hujum qilayotgan tomon ushbu harakatlarni strategik muvofiqlashtirishni amalga oshiradi, shu bilan birga ularning mojaroga aloqadorligini ishonchli rad etish imkoniyatini saqlab qoladi. XX asr oxiri-XXI asr boshidagi gibrid harbiy harakatlarning klassik ko'rinishlaridan ba'zilarini keltiramiz: SSSR – Afg'oniston urushining dastlabki davridagi harakatlari (1979-1989), Rossiyaning Ukrainadagi DXR va LXRNI qo'llab-quvvatlash bo'yicha harakatlari, shuningdek AQSh, Pokiston, Xitoy va boshqa davlatlarning afg'on mujohidlarini qo'llab quvvatlash uchun harakatlari [11].

Gibrid urushlarning tabiati hujumchiga dushmanlarning strategik sabr - toqatini sinab ko'rish orqali uzoq vaqt davomida dushmanlik harakatlarini cho'zishga imkon beradi-odatda vaqt gibrid urush usullaridan foydalanadigan tomon foydasiga o'ynaydi [13].

Miloddan avvalgi V asrda Peloponnes urushida spartaliklarning zaif joyi-qo'zg'olonlarning oldini olish uchun Lakonika va Messeniyada muhim kuchlarni saqlashni talab qilgan qul-ilotlar edi. Afinaliklarning Pulosni qo'lga olish bo'yicha strategik qarori qisman ilotlar isyonini ko'tarish va gibrid urushga o'tishga urinishi bilan bog'liq edi.

Mutaxassislar tomonidan tahrirlangan to'plam mualliflari antik davrdan XX asrgacha bo'lgan gibrid urushlarning to'qqizta misolini tahlil qilishgan:

1. Rimliklarning Germaniyani bosib olishi;
2. 1594-1603 yillarda inglizlar tomonidan Irlandiyani bosib olinishi;
3. Amerika inqilobi;
4. Pireney urushlari;
5. Amerika fuqarolar urushi davrida partizanlarga qarshi harakatlar;
6. Fransiya-Prussiya urushi;
7. Yaponiya 1937-1945 yillarda Shimoliy Xitoydagi harakatlari;
8. Vetnam urushi.

XXI asrda “gibrid urush” atamasi Rossiyaning Ukrainadagi DXR va LXR ni qo'llab-quvvatlash bo'yicha harbiy maqsadlarda xatti-harakatlarni rivojlantirishga qaratilgan harbiy axborot operatsiyalari misoldir [14].

Psixologik urush (psixologik operatsiyalar) - dushman qo'shinlari (kuchlari) va aholini ruhiy tushkunlikka tushurish va qarshilikni to'xtatishga undash uchun psixologik ta'sir ko'rsatish. Harbiy operatsiyalarga tayyorgarlik jarayonida yoki ular davomida amalga oshirilishi mumkin. SSSR da maxsus targ'ibot atamasi xuddi shu ma'noda ishlatilgan.

Psixologik operatsiyalar asab urushi sifatida, psixologik urush tarafdorlari fikrlashga murojaat qilish o'rniga, inson ruhiyatidagi barcha ongsiz va instinktiv narsalarga murojaat qilganda, nafaqat harbiy davrda, balki tinchlik davrida ham amalga oshiriladi.

Psixologik operatsiyani amalga oshirish uchun ma'lum shartlar talab qilinadi, masalan: rasmiy (ommaviy axborot vositalari, ta'lim tuzilmalari, ijtimoiy tarmoqlar va boshqalar) va norasmiy, mish-mishlar, fikrlar va boshqalar orqali tarqatiladigan axborot oqimlarini nazorat qilish, bu yerda o'z guruhi ichida fikrni shakllantirishga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan fikr rahbarlaridan foydalanish muhim rol o'ynaydi.

Yashirin operatsiyalar – hukumat, davlatga qarashli fuqarolik yoki harbiy tashkilot tomonidan o'tkaziladigan, ko'pincha yuqori darajadagi maxfiylikni tashkil etuvchi faoliyatni o'z ichiga olgan yashirin yoki yashirin operatsiya standart harbiy protokoldan tashqari va hatto noqonuniy hisoblanadi.

Yashirin operatsiyalar turli xizmatlar tomonidan noodatiy nozik maqsadlarga erishish yoki ularga erishishga urinish uchun ishlatilishi mumkin. Yashirin operatsiyalarda qo'llaniladigan usullar ham urushning noan'anaviy usulida amalga oshiriladi. Yashirin operatsiyalarga suiqasd, sabotaj, tovlamachilik, ittifoqchilar yoki o'z fuqarolariga josuslik qilish, qarshilik harakati tarafdorlarini o'g'irlash, qiynoqlar, pul olish uchun firibgarlikdan foydalanish, bolalar askarlaridan foydalanish, giyohvand moddalar savdosi, kontrabanda va boshqalar kiradi [14].

Maxsus operatsiyalar – harbiy tuzilmalar, shu jumladan qurolli kuchlar (qurolli kuchlar) va politsiya tuzilmalari uchun maxsus tadbirlarning bir turi (qurolli kuchlar

tomonidan amalga oshiriladigan harbiy operatsiyalarning kichik turi, politsiya va tezkor xizmatlar tomonidan amalga oshiriladigan, tezkor tadbirlarning bir turi).

Maxsus operatsiyalar odatdagi harbiy operatsiyalardan maqsadlari (razvedka, sabotaj, buzg'unchilik va boshqalar) va usullari (maxfiylik va maxfiylikni oshirish) jihatidan farq qiladi. Harbiy kuchlar maxsus kuchlar (razvedka, sabotaj va boshqalar) tomonidan amalga oshiriladi.

Qurolli va boshqa o'ta xavfli jinoyatchilarni halqilish bo'yicha maxsus operatsiya davomida qo'llaniladigan harakatlarning asosiy usullari:

- bloklash;
- qidiruv;
- ta'qib qilish;
- atrof-muhit;
- pistirma.

Maxsus operatsiyalar odatdagi operatsiyalardan mustaqil ravishda ham, ularning bir qismi sifatida ham amalga oshirilishi mumkin [15].

Maxsus operatsiyalarning asosiy maqsadi an'anaviy harbiy usullar bilan erishib bo'lmaydigan harbiy yoki siyosiy vazifalarni hal qilishdir. Maxsus operatsiyalarning asosiy xususiyatlari tayyorgarlik va amalga oshirishning maxfiyligi, kutilmagan va tezkor harakatlardir. Maxsus operatsiyalar jangovar va psixologik tayyorgarligi yuqori bo'lgan va har qanday sharoitda mustaqil ravishda harakat qilish qobiliyatiga ega bo'lgan, vazifalarni hal qilish yo'lidagi barcha kutilmagan qiyinchiliklar va to'siqlarni engib o'tgan harbiy xizmatchilarning guruhlarini tomonidan amalga oshiriladi.

Yuqorida keltirilgan fikrlarni tahlil qilib, zamonaviy harbiy mojarolarda noan'anaviy urushlarning kelib chiqish sabablari quyidagilar:

- davlarning geosiyosiy maqsadlarni ko'zlashi;
- davlatlar o'rtasidagi qurollanish poygasi (yangi qurol-yarog'larni paydo bo'lishi);
- davlatlar o'rtasidagi munosabatlarning keskinlashuvi (siyosiy, iqtisodiy va boshqalar);
- davlatlar o'rtasidagi transchegaraviy aloqalarni buzilishi;
- yolg'on avborot xurujlarining kengayishi.

Ushbu sabablardan kelib chiqib davlatlar o'rtasida nizolar kelib chiqishi va ushbi nizolarni hal qilish uchun, ular oldingi urushlardan farqli o'laroq an'anaviy emas balki, noan'anaviy shakllardan, usullardan foydalanishga harakat qilishadi, bu esa noan'anaviy urushlarga olib keladi. Noan'anaviy urushning yaqqol isboti sifatida Rossiya-Ukraina o'rtasidagi urushni misol keltirishimiz mumkin: Rossiya hukumati Ukrainaga bostirib kirmasligini bot-bot takrorlab, o'z qo'shinlarini "Harbiy maxsus o'quvlar" ni o'tkazish fonida chegara yaqiniga joylashtirdi va ertasi kuni chegarani buzib Ukraina hududiga

bostirib kirdi, bu esa urushning noan'anaviy usulidan foydalangan holda boshlanganini ta'kidlashimiz mumkin.

Noan'anaviy urushlarni oldini olish va ularni bartaraf qilishda har bir davlat oqilona to'g'ri harakat qilishi, mamlakatning siyosiy, iqtisodiy mavqeini belgilab beradi. Bu esa, o'z navbatida mamlakatdagi va xalqaro qonunchilik hujjatlarida keltirilgan qonun-qoidalarga rioya qilgan holda qarorlar qabul qilishni va chora tadbirlar ko'rishni taqazo etadi.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Нагао, Юичиро (2001). "Нетрадиционная война историческая перспектива" (PDF). Национальный институт оборонных исследований. Министерство обороны. Заархивировано из оригинала 16 августа 2022 года.
2. Фаулер, Майк (4 ноября 2019). "[Усиление нынешнего нетрадиционного характера ведения войны](#)". Заархивировано с [оригинала](#) 6 ноября 2022 года.
3. Eduardo C. Ubina. Unconventional warfare: Putting It All Together (англ.) // Special Warfare: журнал. - 2015. Январ (28-й том, 01-й номер). 09-13 бетлар.
4. Why big nations lose small wars: the politics of asymmetric conflict // World Politics. 1975. Vol. 27, №2. P. 175.
5. Dergilazova L. V. zamonaviy Amerika siyosatshunosligidagi assimetrik ziddiyat - "xalqaro jarayonlar" jurnali. № 2. 2002
6. Klauzevits K. fon. Urush haqida. M.: Eksmo, 2003 Yil. 11, 20, 21-betlar.
7. [Russian "New Generation" Warfare: Theory, Practice, and Lessons for U.S. Strategists](#) Fedyk N. // Small Wars Journal : журнал. — 2023 yil 25 aprel.
8. [Countering Gray-Zone Hybrid Threats. An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and implications for the US Army](#) Chambers J.. West Point-dagi zamonaviy urush instituti (2016 yil 18 oktyabr). Kirish sanasi: 2023 yil 6 may.
9. [Russia's New-Generation Warfare](#) Karber P., Thibeault J. // ARMY Magazine : журнал. — 2016. - Iyun (66-jild, 6-son). [2023 yil 18 martda](#)
10. [Implications for Latvian Defence Policy](#) Bērziš j. — Center for Security and Strategic Research: National Defence Academy of Latvia, 2014. 2018 yil 18 oktyabrdagi [Wayback Machine](#) [Arxivlangan nusxasi](#). Kirish sanasi: 2023 yil 17 aprel.
11. Popescu, Nicu. [Hybrid tactics: neither new nor only Russian](#) [Arxiv nusxasi](#) 2016 yil 30 oktyabrda [Wayback Machine](#)-da. EUISS Issue Alert 4 (2015).
12. Chambers J. „Countering Gray-Zone Hybrid Threats. An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and implications for the US Army“ (en). Modern War Institute at West Point. 2023-yilda asl nusxadan arxivlandi.
13. [Murray, 2012](#), 3-4-7-sahifa.
14. Gerasimov Doctrine [Molly K. McKew wayback Machine](#) // [Politico](#) Magazine, September/October 2017 [arxiv nusxasi](#).(ingl.)
15. Tisdall, Simon. [CIA to release cold war 'black files'](#), [The Guardian](#) (22 июня 2007. Kirish sanasi: 2023 yil 7 may.
16. [Katta Rossiya \(ilmiy va ta'lim portali\)](#)